

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки і підприємництва

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ВЕРЛЮК МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ

УДК 331.2:331.108.2:631.11

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОВПЛИВУ РІВНІВ
ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ТА ЇЇ ОПЛАТИ В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
УКРАЇНИ**

051 «Економіка»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

_____ М. М. Верлюк

Керівник роботи:
Кільницька Олена Сергіївна,
к.е.н., доцент

Житомир 2019

АНОТАЦІЯ

Верлюк М. М. Оптимізація взаємовпливу рівнів продуктивності праці та її оплати в сільськогосподарських підприємствах України. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 051 спеціалізація «Економіка». – Житомирський національний агроекологічний університет, Житомир, 2019.

В роботі виокремлено особливості трудової діяльності в сільськогосподарських підприємствах, що суттєво впливають на виробничі процеси, соціально-трудові відносини та результати господарювання суб'єктів аграрної сфери. До них належать: сезонний характер робіт, діяльність на відкритому повітрі, просторове розміщення та переміщення виробничих ресурсів, залежність результатів від ґрунтового-кліматичних умов, неспівпадання періоду виробництва сільськогосподарської продукції з нормами робочого часу, полі професіоналізм, робота з живими організмами, що ускладнює механізацію та автоматизацію праці, високий рівень виробничого та ринкового травматизму. Наведено результати оцінки ефективності використання ресурсів праці в сільському господарстві України. За останніх сім років у сільському господарстві України продуктивність праці збільшилась у 3,6 рази. Ці позитивні зрушення обумовлені як динамічним збільшенням виробництва продукції у галузі в 3,2 рази, так і зменшенням чисельності зайнятих в цьому секторі економіки на 600 тис. осіб. Досягнуті рівні продуктивності праці завищені через значні інфляційні процеси. Використання умовно-вартісного підходу для оцінки продуктивності праці свідчить про збільшення її рівня в сільськогосподарських підприємствах у 2 рази. Протягом останніх семи років (з 2012 по 2018 рік) темпи росту продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах України відстають від темпів росту її оплати. Частка фонду оплати праці в структурі витрат на виробництво

продукції свідчить низьку мотивацію до трудової діяльності персоналу сільськогосподарських підприємств та кризу організації оплати праці в Україні. В результаті це призводить до гальмування сучасних інноваційних процесів зростання продуктивності у сільському господарстві. Водночас на сучасному етапі мають місце власні невикористанні резерви для забезпечення мотивації високопродуктивної праці в галузі, оскільки протягом 2012-2018 рр. чистий прибуток сільськогосподарських підприємств України збільшився у 2,5 рази і їх діяльність була рентабельною.

Ключові слова: праця у сільському господарстві, ефективність використання персоналу, продуктивність праці, оплата праці.

ABSTRACT

Verluk M. M. Optimization of mutual influence of labor productivity levels and its payment in agricultural enterprises of Ukraine. – Qualification work on the rights of a manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 051 specialization "Economics". – Zhytomyr national agroecological University, Zhytomyr, 2019.

The peculiarities of labor activity that significantly affect production, social and labor relations in agriculture as well as final economic results of agricultural enterprises management are specified. These peculiarities include the seasonal nature of work, outdoor activities, areal placement and reallocation of production resources, dependence of the results on soil and climatic conditions, the discrepancy in the agricultural production period and working time standards, poly professionalism, the work with living organisms that complicates mechanization and labor automation, high industrial and market injuries rate. The system of indicators of labor productivity in agriculture of Ukraine has been evaluated. The labour productivity in the agriculture of Ukraine increased by 3.6 times over the

past seven years. The average price of manufactured agricultural, forestry and fishery products increased by 3.2 times (actual selling prices), while the number of employees in the aforementioned economy sector decreased from 3.5 million to 2.9 million in the period of 2012-2018. The achieved levels of labor productivity are overstated due to the significant inflationary processes. The use of a conditional value approach for the estimation of labor productivity points to a double increase of its level at Ukrainian agricultural enterprises.

It is established that the growth rates of labor productivity at Ukrainian agricultural enterprises lag behind the growth rates of its remuneration during 2012-2018. That is, the optimal proportions between the funds of accumulation and consumption have not been attained. The current structure of production costs at Ukraine's agricultural enterprises testifies to a crisis in a staff remuneration arrangement and the formation of its low motivation towards highly productive labour. The development of modern innovative processes of productivity growth in agriculture is restrained by low payment for work. Currently there exist own reserves to provide labour incentives, as the net income of agricultural enterprises has increased by 2.5 times and the activities of these entities have been profitable over the past seven years.

Key words: labor in agriculture, staff efficiency, labor productivity, wages.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ.....	9
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВЗАЄМОВПЛИВУ РІВНІВ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.....	16
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.....	25
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми. Зростання економічної ефективності використання трудового потенціалу має велике господарське значення, оскільки підвищення продуктивності праці сприяє насиченню ринку товарами та послугами, збільшенню асортименту продукції, зниженню її собівартості та ціни, підвищенню конкурентоспроможності. На макrorівні це забезпечує також сталий розвиток держави, збільшення прибутків і відрахувань у бюджет країни, зміцнення фінансового стану підприємств, забезпечує формуванню їх іміджу, дозволяє виявити основні фактори впливу на продуктивність праці.

Питання ефективності праці завжди були ключовими проблемами економіки і перебували в центрі уваги теоретико-методичних підходів, так господарської практики. Вирішенню проблем ефективного використання ресурсів для трудової діяльності присвячено безліч праць вітчизняних вчених, зокрема: Андрійчука В. Г. [1], Богині Д. П. [20], Бугуцького О. А. [18], Герасименка О. О. [7], Грішньої О. А. [22], Дієсперова В. С. [23], Дороніна М. С. [5], Дуди С. Т. [6], Качана Е.П. [25], Колота А. М. [7], Куликова Г. Т. [8], Купалової Г. І., Соловьева О. В. Серед зарубіжних дослідників нами використано результати досліджень: Кларка Д. Б., Осипової Л. В., Синка Д. С., Сульє Р. Д., Хан Д. та інших. Невідкладним питанням та невирішеною проблемою нині є усвідомлення соціально-економічного значення підвищення продуктивності праці; уточнення та раціонального застосування методів оцінки та співвідношення результатів та витрат праці; доходів від трудової діяльності та затрат на утримання робочої сили; визначення резервів збільшення та покращання результатів господарської діяльності та зменшення витрат праці. Важливість зазначених питань, необхідність збільшення виробництва сільськогосподарської продукції в умовах скорочення чисельності людських ресурсів сільських територій й обумовило вибір теми напряму дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерської роботи – уточнити методичні підходи та оцінити взаємовплив продуктивності та оплати праці в сільськогосподарських підприємствах України на сучасному етапі. Відповідно до мети в роботі поставленні та вирішувались такі завдання:

- уточнити теоретико–методичні аспекти дослідження продуктивності та оплати праці на підприємстві;
- оцінити взаємовплив рівнів продуктивності та оплати праці в сільськогосподарських підприємствах України;
- розробити та обґрунтувати економіко-математичну модель оптимізації продуктивності та оплати праці на мікрорівні.

Об'єктом магістерської роботи є процес використання та мотивації персоналу в сільськогосподарських підприємствах України. *Предметом* даного дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних проблем оцінки взаємовпливу та взаємозв'язку продуктивності та оплати праці у сільськогосподарських підприємствах.

Методи дослідження. У процесі виконання випускної (кваліфікаційної) роботи було використано наступні методи: діалектики та абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків); економіко-статистичний (аналіз сучасного стану продуктивності та оплати праці сільськогосподарських підприємств); статистико-економічний (оцінка економічної ефективності використання персоналу); графіко-табличний (схематичне та табличне представлення результатів дослідження); розрахунково-порівняльний (порівняння економічних показників функціонування підприємств).

Інформаційна база дослідження. Інформаційними джерелами дослідження були офіційні матеріали Державної служби статистики України, оперативна інформація Міністерства фінансів України, правові норми, наукові та навчально-методичні праці за темою магістерської роботи, результати власних досліджень, а також інформаційні ресурси мережі Internet.

Перелік публікацій автора за темою дослідження:

1. Кільніцка О. С., Кравчук Н.І., Верлюк М.М. Заробітна праця як стимулюючий фактор підвищення продуктивності праці та сільського розвитку в Україні / *Стратегія інклюзивного сільського розвитку на базі громад: проекти, реалії та європейські перспективи для України: колект. моногр.* Київ: Центр учбової літератури, 2019. С. 66-82

2. Кільніцка О. С., Верлюк М.М. Оцінка взаємовпливу продуктивності та оплати праці в сільськогосподарських підприємствах України / *Ефективна економіка*. 2019. №10. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7344> (дата звернення:01.11.2019). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.68

3. Верлюк М. М. Формування та оцінка прожиткового мінімуму в Україні / *Економіка і управління підприємством* : матеріали студентської наукової конференції (м. Житомир, 13 грудня 2016 р.), видавництво : ЖНАЕУ, 2016. С.8-11.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні і прикладні аспекти кваліфікаційної випускної роботи сприяють визначенню взаємовпливу, взаємозв'язку та взаємообумовленості продуктивності і оплати праці на мікрорівні. Методичні положення та практичні рекомендації щодо організації оплати праці на підприємстві, її формуванні, структури створюють наукове підґрунтя для розробки та обґрунтування програм розвитку персоналу, підвищення продуктивності праці та зростання рівня життя населення.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний текст магістерської роботи викладений на 43 сторінках, містить 8 таблиць, 8 рисунків.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Встановлено, що оплата і продуктивність праці є взаємозалежними, взаємообумовленими і обопільним. Результати економічної ефективності використання ресурсів для праці визначаються резервами людських ресурсів і водночас через фонд споживання забезпечують прогресивне відтворення робочої сили. Домінуючою умовою активізації людських ресурсів є мотивація праці. Вивчаючи проблему на рівні підприємства встановлено, що продуктивність праці визначає її оплату, і в свою чергу рівень оплати вказує на рівень ефективності менеджменту персоналу як фактор оцінки здійснення матеріального стимулювання працівників. Рівень продуктивності праці визначає потенціал інноваційних перетворень на підприємстві.

Протягом 2012–2018 років в сільськогосподарських підприємствах України було досягнуті оптимальні пропорції між фондами нагромадження і споживання. Водночас спостерігається динамічне вивільнення персоналу сільськогосподарських підприємств, насамперед неконкурентоздатних, малокваліфікованих, низькооплачуваних працівників, а також у результаті кризи організації оплати праці. За період дослідження частка оплати праці разом з відрахуваннями на соціальні витрати у структурі собівартості с.-г. продукції займала менше 13 %. Вона набула постійної тенденції до зменшення з 12,6 % у 2012 р. до 6,9 % у 2018 р. Для порівняння в структурі витрат собівартості промислової продукції України вона займає 20-25 %, в сфері послуг 25-30 %, водночас в країнах з розвинутою ринковою економікою частка заробітної плати становить 35-45%.

Розвиток сучасних інноваційних процесів зростання продуктивності, прискорення науково-технічного прогресу в аграрному секторі стримується через низьку оплату праці у сільському господарстві. Наразі тут є власні резерви для забезпечення мотивації праці, оскільки чистий прибуток с.-г. підприємств України за останніх сім років збільшився у 2,5 рази і у 2018 році склав майже 70 млрд. грн.

За період нашого дослідження спостерігається диспропорція, оскільки темпами росту оплати праці сільськогосподарських підприємств України випереджають темпи росту її продуктивності.

Для аналізу взаємозв'язку оплати праці та обраних чинників була використана статична модель кореляційно-регресійного аналізу, в якій зв'язок досліджувався за останніх п'ять років. Залежність між темпами зростання оплати праці і продуктивності праці досліджувалась з використанням різних функцій. Найкращий зв'язок виявився між зростанням продуктивності праці та темпами росту заробітної плати через нелінійну модель другого порядку (параболу). Це вказує на те, що існує точка екстремуму індексу продуктивності праці, при досягненні якої індекс заробітної плати буде мати зворотній зв'язок з індексом продуктивності праці, тобто буде знижуватися. Точка екстремуму склала 116,9 %. Отже, для того щоб максимально заохотити працівників до зростання продуктивності праці, заробітна плата може зрости на 16,9 %, якщо підвищувати її більше аніж це розраховано моделлю, темпи її (продуктивності праці) зростання будуть знижуватися і підприємство понесе витрати, які себе не окуплять.

Підвищення продуктивності праці в сільському господарстві є головною проблемою, вирішення якої сприятиме розширеному відтворенню в галузі, посиленню мотивації трудової діяльності через збільшення реальних доходів персоналу, підвищення доходності діяльності підприємницьких структур та матеріального добробуту сільських жителів. Ефективна (рентабельна) діяльність сільськогосподарських підприємств України забезпечує тенденцію постійного зростання валової доданої вартості, валової продукції, доходів, прибутку і демонструє зростання продуктивності праці, наявних енергетичних потужностей та зменшення чисельності працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. *Економіка підприємств агропромислового комплексу*. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Бугуцький О. А., Кучеренко Н. Т. *Продуктивність праці та фонд споживання в колективних аграрних підприємствах*. К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1994. 131 с.
3. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm
4. Грішнова О. А. *Економіка праці та соціально-трудова відносини* : підручник. К. : Знання, 2006. 559 с.
5. Доронина М. С., Наумик Е. Г., Соловьев О. В. *Управление продуктивностью*. Харків: Изд. ХНЭУ, 2006. 240 с.
6. Дуда С. Т., Кіцак Х. Р. Продуктивність та результативність праці персоналу підприємства: їх сутність та взаємозв'язок. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010, Вип. 20.14. С. 188-193.
7. Колот А. М., Герасименко О. О. Новітні глобальні тенденції у сфері зайнятості і доходів та їх вплив на соціальну нерівність // *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2018. № 1(15)/2018. С. 8-35.
8. Куликов Г. Т. *Продуктивність труда наемных работников: монография* / Г. Т. Куликов; отв. ред. Д. П. Богиня. 2-е изд., перераб. К.: Ин-т демограф. и соц. исследований НАН Украины, 2006. 344 с.
9. Мацибора В. І., Збарський В. К., Мацибора Т. В. *Економіка підприємства*. К.: Каравела, 2008. 312 с.
10. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/pp_sgp_u.html
11. Сільське господарство України за 2015 рік : статистичний збірник / За ред. О. М. Прокопенко. К.: Держкомстат України, 2016. 418 с.
12. Сільське господарство України за 2018 рік : статистичний збірник /

За ред. О. М. Прокопенко. К.: Держкомстат України, 2019. 402 с.

13. До 2021 года средняя зарплата будет расти ежегодно на 6% - Минфин. [Електронний ресурс] : URL: https://zn.ua/ECONOMICS/minfin-sprognoziroval-srednyuyu-zarplatu-v-ukraine-do-2021-goda-305765_.html

14. Кільніцка О. С., Кравчук Н.І., Верлюк М.М. Заробітна праця як стимулюючий фактор підвищення продуктивності праці та сільського розвитку в Україні / Стратегія інклюзивного сільського розвитку на базі громад: проекти, реалії та європейські перспективи для України: колект. моногр. Київ: Центр учбової літератури, 2019. С. 66-82

15. Кільніцка О. С., Верлюк М.М. Оцінка взаємовпливу продуктивності та оплати праці в сільськогосподарських підприємствах України. Ефективна економіка. 2019. №10. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7344> (дата звернення:01.11.2019). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.68

16. Верлюк М. М., Формування та оцінка прожиткового мінімуму в Україні / Економіка і управління підприємством : матеріали студентської наукової конференції (м. Житомир, 13 грудня 2016 р.), видавництво : ЖНАЕУ, 2016. С.8-11.

17. Енгстлер П. Ринкова економіка для бізнесменів-початківців / П. Енгстлер; [пер. з нім.] – К. : ВІК, 1992. – 223 с

18. Бугуцький О., Михайлов С. Ефективність використання праці – основа підвищення продуктивних сил суспільства / *Україна : аспекти праці*. 2000. № 3. С. 3-9.

19. Новожилов В.В. Проблемы измерения затрат и результатов при оптимальном планировании. М. : Наука, 1972. 429 с.

20. Милуков А.И. Механизм стимулирования роста эффективности труда. М. : Экономика, 1997. 151 с.

21. Богиня Д.П. *Основи економіки праці* : [навч. посібн.]. К.: Знання-Прес, 2000. 313 с.

22. Вітвіцький В. В. Організаційно-економічні аспекти продуктивності в галузях АПК / *Продуктивність агропромислового виробництва: [наук.-практ. зб.]* К., 2004. С. 5-18.
23. Грішнова О.А. *Економіка праці та соціально-трудові відносини* : [Підручник]. К.: Знання, 2004. 535 с.
24. Дієсперов В. С. *Економіка сільськогосподарської праці*. К. : ІАЕ УААН, 2004. 488 с.
25. Замай В. Продуктивність праці VS заробітна плата (що замовчує влада) / В. Замай, [Електронний ресурс] : Режим доступу: URL: <http://politiko.ua/blogpost42736>.
26. Качан Е.П., Дяків О.П., Островерхов В.М. [та ін.] *Економіка праці та соціально-трудові відносини*: [навч. посіб.]; За ред. Є.П. Качана. К.: Знання, 2008. 407 с.
27. Мочерний С.В. *Економічна енциклопедія* : [У трьох томах]. Т. 3. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 951 с.
28. Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль / *Наукові праці КНТУ*. Економічні науки, 2010, [вип. 17 підвищення]. – М.: «Прогресс», 1989. 532 с.
29. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <https://library.if.ua/book/8/832.html>
30. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <https://buklib.net/books/31809/>
31. Плоткін Я. Д., Пашенко І. Н., Комарницький І. М. *Економіка праці*: навчальний посібник. Львів: НУ "Львівська політехніка", Ужгород: Патент, 2011. 339 с.
32. Самоукина Н.В. Эффективная мотивация персонала при минимальных финансовых затратах. М.: Вершина, 2006. 224 с.
33. Скромные зарплаты украинцев: дослідження компанії «Research & Branding Group». URL: <https://www.minprom.ua/news/242532.html>
34. Хомяков В. І., Бакум І. *Управління потенціалом підприємства*. К.: Кондор, 2007. 400 с.

35. Hoover E. The Millennial Muddle: How stereotyping students became a thriving industry and a bundle of contradictions [Electronic resource] / Eric Hoover // The Chronicle of Higher Education. 2009. Retrieved 9 March 2018 from: <https://www.chronicle.com/article/The-Millennial-Muddle-How/48772>

36. Усачов М.П. *До проблеми ефективного управління персоналом підприємства*: монографія. Л.: Вид-во «Зоря», 2017. 75 с.